

Др Мирослав ПАУНОВИЋ
адвокат у Београду

УЛОГА СУДОВА У АРБИТРАЖНОМ РЕШАВАЊУ ПРИВРЕДНИХ СПОРОВА

Резиме

Странке се, уговарајући арбитражу за решавање спорних питања из привредних односа, изузимају из надлежности државних судова. Ипак, постоје ситуације у којима се државни судови, по предлозима странака из арбитражног споразума или по захтевима самих арбитра, мешају у ограниченом обиму у рад арбитраже. Судови могу имати одређену улогу пре отпочињања, у току или по окончању арбитражног посутпка. Српски Закон о арбитражи детаљније је уредио оквире ове ограничене интервенције државних судова у арбитражну. У раду се даје преглед ситуација у којима судови имају надлежност да одлучују у материји коју су странке начелно резервисале за арбитражу, те указује на одређена питања која могу да изазову недоумице у пракси.

Кључне речи: *арбитража, арбитражни поступак, државни суд, мешање судова у арбитражни поступак.*

I Особености арбитраже од значаја за уплитање судова у поступак

1. Примена Закона о арбитражи на арбитраже у Србији

Србија спада у земље које праве разлику између оних арбитража које се сматрају домаћим и оних које се карактеришу као стране. Домаће арбитраже одређују се по тзв. територијалном критеријуму (место арбитраже односно место где је донета арбитражна одлука налази се у Србији) односно по процесном критеријуму (када се домаћа националност арбитраже и одлуке одређује по томе што је примењено српско процесно право); све остале арбитраже односно арбитражне одлуке, које се не могу сврстати под ове критеријуме, су оне које нису домаће односно сматрају се

страним арбитражама и одлукама.¹ Ова подела значајна је у погледу меродавног права које се примењује у спору и извршења арбитражне одлуке.²

Разграничење на домаће и стране арбитраже не треба мешати са поделом на унутрашње и међународне арбитраже коју Закон о арбитражи Србије такође прави. Ова подела врши се према природи спора – арбитража је унутрашња ако су странке из Србије и не постоји неки други инострани елемент, док је међународна она арбитража у којој постоји неки „међународни“ елемент у односу.³ Највећи део одредби Закона уређује унутрашњу арбитражу, а само неколико одредби тиче се међународне арбитраже,⁴ али је правни режим међународне и унутрашње арбитраже у основи исти, уз одступања која у међународну арбитражу уносе одређену слободу странака у погледу уређивања појединих питања (у међународним арбитражама у начелу странкама се дозвољава да слободно уреде шири круг питања у односу на унутрашњу арбитражу).⁵ Међутим, у оба случаја

1 Закон о арбитражи – ЗоА, *Службени гласник РС*, бр. 46/2006, чл. 2, ст. 2 и 3.

2 Гашо Кнежевић, Владимир Павић, *Арбитража и АДР*, Београд, 2009, 32.

3 ЗоА под међународном арбитражом подразумева две ствари – најпре, Закон предвиђа да је међународна арбитража она арбитража која има „страни елемент“ (чл. 1). Закон даље дефинише међународну арбитражу као ону арбитражу која за предмет има спорове из међународних пословних односа (чл. 3, ст. 1). Одмах се може приметити да је у разради основне дефиниције (из чл. 1) појам међународне арбитраже сужен на пословне односе (чл. 3, ст. 1), односно на трговачке спорове, а да је искључена примена на „некомерцијалне“ арбитраже са страним елементом које се одвијају у Србији (на пример, на односе послодавца и радника или на односе потрошача и пружаоца услуга). Колико је познато, судска пракса се још није изјаснила о томе да ли странке могу да искључе примену одредби ЗоА (по одредби члана 2, став 2) на „некомерцијалне“ арбитраже са страним елементом које се одвијају у Србији. ЗоА, потом, комбинује више критеријума односно набраја ситуације у којима се сматра да постоји страни елемент у неком од елемената односа (у овом смислу, у чл. 3. допуњава се критеријум из чл. 1.) - страни елемент може постојати у субјекту (странке имају пословна седишта у различитим државама); затим, арбитража ће бити међународна када битан део обавеза из пословног односа треба да се изврши изван државе у којој странак имају пословна седишта или када се место са којим је предмет спора најуже повезан налази ван те државе, а и саме странке могу да се изричитом изјавом одреде за међународну арбитражу ако се директно договоре да је предмет споразума о арбитражи везан за више држава, па и онда када не постоји страни елемент ни у једном од аспеката њиховог односа (детаљно о овим критеријумима. Вид. Г. Кнежевић, В. Павић, 30 и 31.

4 О концепту на основу кога је сачињен ЗоА вид. Маја Станивуковић, „Serbia National Report (2011)“, *International handbook on Commercial Arbitration Suppl. 64*, Paulsson (ed), доступно на адреси: www.kluwerarbitration.com, 5; Маја Станивуковић, *Међународна арбитража*, Београд, 2013, 22 и 23.

5 По чл. 2, ст. 2 и чл. 32, ст. 2. Закона о арбитражи странке у међународној арбитражи могу слободно изабрати право меродавно за предмет спора. По чл. 50, ст. 1 ЗоА, арбитражи одлуку

услов за примену српског Закона је да се ради о домаћој арбитражи, односно о поступцима где је место арбитраже у Републици Србији.⁶

Међутим, слобода странака да искључе примену Закона о арбитражи у међународним арбитражама које се одвијају у Србији није неограничена. Није спорно да странке могу уговорити примену страног права у међународној арбитражи, али Закон о арбитражи предвиђа да постоје одредбе које се не могу изменити договором странака.⁷ Које одредбе спадају у императивне норме фактичко је питање односно питање тумачења у конкретном случају.

2. Арбитражни споразум основ арбитраже и формални захтеви за ваљаност

Арбитражни споразум је основ арбитраже. Арбитражним споразумом странке исказују свој специфичан интерес да међусобна права и обавезе из уговора, па и у случају спора, уреде без интересвенције државе.⁸ Ваљаност споразума странака да спор повере арбитражи је кључна за ваљаност целог арбитражног поступка и арбитражне одлуке донете на основу таквог поступка;⁹ ваљан споразум је основ за конституисање арбитражног већа и заснивање његове надлежности.

Један од основних елемената арбитражног споразума је да странке јасно изразе своју намеру да решавање спорова повере арбитражи односно да их изузму од надлежности државних судова (односно да се нису определили за неки други начин разрешења неспоразума – медијација,

---

доносе на основу правила која су странке изабрале, а ако странке нису одредиле материјално право, арбитражи то право одређују сами на основу оног колизиих норми које сматрају прикладним; ово значи да то може бити и страног право. Иако то у ЗоА није изричито наведено, претпоставка је да у унутрашњој арбитражи арбитражи суде само на основу домаћег материјалног права. Странке у међународној арбитражи имају и слободу да одреде и процесно право и то тако да могу да предвиде да се на поступак који се спроводи у Србији не примењује ЗоА, већ нека страна арбитражна правила. Међутим, ова слобода избора арбитражног права је ограничена, јер има одредби ЗоА које странке не могу искључити (ЗоА, чл. 2, ст. 3). ЗоА, међутим, не наводи које су то одредбе, што оставља простора за различита тумачења.

6 ЗоА, чл. 2, ст. 1 и 2.

7 ЗоА, чл. 2, ст. 2 и 3.

8 О овим посебним интересима који странке опредељују за арбитражу вид. Тибор Варади, *Међународно приватно право*, 3. издање, Нови Сад, 1990, 379.

9 М. Станивуковић, *Serbia National Report*, 14; М. Станивуковић, *Међународна арбитража*, 73-76.

мирење и сл.).¹⁰ У пракси се среће више начина на који странке исказују ову намеру да путем арбитраже решавају своје спорове.

Према Закону о арбитражи, арбитражни споразум треба да испуни неколико услова да би био ваљан. Арбитражни споразум се мора односити на спор из одређеног правног односа.¹¹ Ово значи да се не може уговорати арбитража за све евентуалне спорове између одређених лица, без прецизирања правних односа из којих спорови могу да произађу.

Споразум, потом, мора да буде закључен у писаној форми.¹² Сматра се да је писана форма испуњена ако је споразум садржан у исправама које су странке потписале.¹³ Исто тако, сматра се да је споразум о арбитражи у писаној форми ако је закључен разменом порука путем средстава комуникације, која омогућавају писани доказ о споразуму (на пример, размена порука електронским путем), без обзира да ли су те поруке странке потписале.¹⁴ Позивање на друго писмено које садржи споразум о арбитражи (на пример, на опште услове уговора) такође се може сматрати закључењем споразума о арбитражи ако је циљ тог позивања да споразум о арбитражи постане саставни део уговора.¹⁵ Узима се да постоји споразум о арбитражи и ако тужилац тужбом покрене арбитражни спор, а тужени се упусти у расправљање о предмету спора, а не истакне приговор да не постоји споразум о арбитражи односно не оспори надлежност арбитраже (прећутно закључење арбитражног споразума).¹⁶ Наведене одредбе примењују се на домаће арбитраже. Међутим, српски судови могу да примене ове стандарде и на арбитражне споразуме који се односе на арбитраже са седиштем у иностранству, уместо рестриктивнијих одредби у погледу писане форме арбитражног споразума које су садржане у Њујоршкој конвенцији о признању и извршењу страних арбитражних одлука.¹⁷

---

10 Ови други начини решавања спорова називају се „алтернативним“ – о овоме вид. Лепосава Карамарковић, *Поравнање и медијација*, Београд, 2004, 309-316.

11 ЗоА, чл. 9.

12 ЗоА, чл. 10, ст. 1, тач. 2 и чл. 12, ст. 1.

13 ЗоА, чл. 12, ст. 2.

14 ЗоА, чл. 12, ст. 3.

15 ЗоА, чл. 12, ст. 4.

16 ЗоА, чл. 12, ст. 5.

17 М. Станивуковић, *Serbia National Report*, 16. О разним облицима писане форме арбитражног споразума у упоредном праву вид. Јелена Перовић, *Уговор о међународној трговинској арбитражи*, Београд, 1998, 119-131.

3. Арбитрабилност спора

Посебан услов за ваљаност арбитражног споразума је да се он мора односити на спор који је подобан да се разреши путем арбитраже (арбитрабилност спора).¹⁸ Арбитражно решавање спора може се уговорити за решавање имовинског спора о правима којима странке слободно располажу, осим спорова за које је одређена искључива надлежност суда.¹⁹ Дакле, странке могу споразумом изузети спор из надлежности суда само ако он није „резервисан“ за судско решавање. Постојање искључиве судске надлежности чини арбитражни споразум о питањима која спадају у домен судова ништавим.

Искључива надлежност домаћих судова постоји у области спорова који се тичу права на непокретности, укључујући и спорове у вези са закупом непокретности.²⁰

Постоје и друге ситуације у којима је прописана надлежност домаћих судова односно у којима се доводи у питање споразум странака да спорна питања разреши путем арбитраже. Тако, на пример, неарбитрабилност може да погоди арбитражни споразум који се тиче постојања права првенства код права интелектуалне својине, као што су патенти и трговачки жигови, јер решавање ових питања спада у надлежност Завода за интелектуалну својину. Међутим, питања повреде патента или жига могу се решавати у арбитражном поступку, ако је такав спор обухваћен арбитражним споразумом.

И у области заштите конкуренције има спорова који нису арбитрабилни. Из целине одредби Закона о заштити конкуренције произилази да спорови у којима се примењују прописи о заштити конкуренцији не могу бити изнети на решавање арбитражи (на пример, испитивање законитоти решења Комисије за заштиту конкуренције), мада не постоји изричита законска одредба у том смислу. Међутим, када Комисија својом одлуком установи повреду конкуренције, оштећена странка може пред судом тражити накнаду штете од одговорне стране.²¹

---

18 По ЗоА, споразум о арбитражи је ништав ако „врста спорова на које се односи није подобна за арбитражу“ (чл. 10, ст. 1, тач. 1).

19 ЗоА, чл. 5, ст. 1.

20 Закон о решавању сукоба закона са прописима других земаља – ЗСЗПДЗ, *Сл. лист СФРЈ*, бр. 43/82, *Сл. лист СРЈ*, бр. 46/96 и *Службени гласник РС*, бр. 46/2006, чл. 56.

21 Закон о заштити конкуренције, *Службени гласник РС*, бр. 5/2009, 95/2013, чл. 73, ст. 1.

Арбитража може да одлучује о питању накнаде штете, ако су странке закључиле арбитражни споразум о таквом спору.

Спорови произашли из приватизационих аранжмана између државе и купаца друштвеног капитала односно имовине субјекта приватизације такође су арбитрабилни.²²

Питање примене арбитражног споразума може се поставити и у области стечаја. Наиме, ако једна од странака у арбитражном споразуму оде у стечај (а стечај је покренут у Србији), суд који спроводи стечајни поступак упутиће на парницу све повериоце чија су потраживања оспорена од стране стечајног управника.²³ Према Закону о парничном поступку, стечајни суд има искључиву месну надлежност за све спорове који настану у току стечајног поступка.²⁴ У случају постојања арбитражног споразума поверилац се налази у незавидној ситуацији. Ако покрене арбитражни поступак, може се сматрати да је повредио искључиву месну надлежност стечајног суда. С друге стране, ако покрене парницу пред судом, тужена страна (стечајни управник) би могао истаћи приговор ненадлежности суда услед постојања арбитражаног споразума. Разрешење овог питања ће зависити од тога како стечајни суд тумачи појам искључиве месне надлежности, односно да ли сматра да она одговара појму „искључиве надлежности суда“ из члана 5, став 1. Закона о арбитражи.²⁵

У арбитражи која је већ отпочела, а против једне од странака је покренут стечајни поступак, арбитражни поступак мора да буде обустављен. Ово произилази из аналогне примене одређених одредби Закона о стечају. Тако овај Закон одређује да се у моменту отварања стечајног по-

---

22 Више спорова из приватизационих уговора је решавано пред домаћим и страним, унутрашњим и међународним арбитражама. Постоји, међутим, једна одлука Врховног суда Србије (Рев. 350/08 – колико је познато, одлука није објављена), која је довела у питање арбитрабилност спорова из уговора о приватизацији. Врховни суд је (у образложењу, и не у директној вези са одлучивањем о тужбеном захтеву) нашао да спорови који произађу из приватизационог уговора нису подобни за арбитражу јер не испуњавају услове из члана 5, став 1. Закона о арбитражи, тј. да није у питању „имовински спор којима странке слободно располажу“. Врховни суд је сматрао да из сврхе Закона о приватизацији (прелаз из једног облика својине у други) произилази да је у питању јавни интерес, те да спорови из таквог односа не могу бити изнети на арбитражу. Овај став Врховног суда критикован је у стручној јавности са становишта да јавноправни елементи у приватизационим аранжманима не искључују право странака да слободно располажу својим правима.

23 Закон о стечају, *Службени гласник РС*, бр. 104/2009, 99/2011, чл. 117.

24 Закон о парничном поступку – ЗПП, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 55/2014, чл. 58.

25 М. Станивуковић, *Serbia National Report*, 18.

ступка обустављају сви судски поступци који се односе на стечајног дужника или његову имовину.²⁶ Судски поступци се настављају када стечајни управник преузме послове тужиоца који је у стечају; ако је поступак покренут против тужене странке, поступак се наставља када поверилац (тужилац) пријави потраживање у стечајном поступку, а стечајни управник оспори то потраживање.²⁷ Ове одредбе могу да се примене и на арбитражу. Но, и у овој ситуацији постоји бојазан у погледу постојања искључиве судске надлежности стечајног суда да поступа у свим парницама у току стечајаног поступка – Закон о стечају предвиђа да суд опште надлежности или трговински суд пред којим се води парница треба да се огласи ненадлежним и предмет уступи стечајном суду.²⁸ Ова обавеза би, по аналогiji, могла да се примени и на арбитражно веће, или бар на оно које спроводи арбитражу у Србији.²⁹

4. Странке у арбитражном споразуму

Закон о арбитражи одређује способност (капацитет) лица која могу да буду странке у арбитражном споразуму.³⁰ То је свако физичко и правно лице које има парничну способност. Закон прецизира да арбитражу могу да уговоре и држава, њени органи, установе и предузећа у којим држава има својинско учешће.³¹

Закон о арбитражи не садржи одредбе о вишестраној арбитражи, као ни мешању треће стране у арбитражни спор; Закон не уређује ни питање спајања (консолидације) више арбитражних спорова у један. Ова су питања, међутим уређена правилима сталних арбитражних институција.³²

26 Закон о стечају, чл. 88.

27 Закон о стечају, чл. 90.

28 ЗоА, чл. 91, ст. 1 и 4.

29 М. Станивуковић, *Serbia National Report*, 30.

30 ЗоА, чл. 5, ст. 2 и 3.

31 Сврха овог прецизирања је да се и ентитетима који немају својство правног лица по прописима који се на њих примењују омогући да закључују арбитражне споразуме. Вид. М. Станивуковић, *Serbia National Report*, 17.

32 Тако, по Правилнику о Сталној арбитражи при Привредној комори Србије Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Србије (чл. 19), ако на тужилачкој или на туженој страни има више лица, па се она не договоре о именовану заједничког арбитра, то ће учинити председник Сталне арбитраже. Ако су исте странке истакле једна према другој више тужбених захтева који произилазе из истих или различитих правних односа, Секретаријат Сталне арбитраже ће настојати да их споји у један поступак односно да о њима одлучује једно арбитражно веће (чл. 29). Лице које има правни интерес да учествује у арбитражном поступку може се у поступак умешати на страни једне од странака, уз услов да се обе странке

Ако се странке друкчије не договоре, споразум о арбитражи остаје на снази у случају уступања основног уговора (који садржи арбитражни споразум), или уступања потраживања, као и у случају суброгације.³³

5. „Сепарабилитет“ арбитражне клаузуле

И у српском праву постоји правило, општеприхваћено у арбитражном праву, да арбитражно веће само одлучује о својој надлежности односно о томе да ли је арбитражни споразум ваљано закључен, ако странка такав приговор изнесе у арбитражном поступку.³⁴ Ако је арбитражни споразум закључен у форми арбитражне клаузуле у основном уговору, приликом одлучивања о приговору арбитражна клаузула се посматра одвојено, независно од осталих одредби уговора.³⁵ Одлука о проглашењу основног уговора ништавим не повлачи аутоматски и ништавост арбитражне клаузуле која је у њему садржана.³⁶

Исто правило о „сепарабилитету“ арбитражне клаузуле важи (мада није изричито поменуто у Закону о арбитражи) и за случај да веће одлучи да основни уговор не постоји - и у том случају, уз примену правила да је арбитражна клаузула независна од основног уговора, треба узети да одлука о непостојању основног уговора не значи аутоматски да ни арбитражни споразум не постоји. Исто тако, правила Закона о арбитражи о „сепарабилитету“ арбитражног споразума када је у форми арбитражне клаузуле треба применити путем аналогije и у случају да се питање пуноважности и постојања арбитражне клаузуле постави у поступку извршења такве клаузуле пред државним судовима.³⁷

Сврха ових правила је да се спречи опструкција арбитражног поступка неоснованим приговорима ненадлежности арбитраже. Одлука арбитражног већа о својој надлежности такође подлеже судској контроли, ако је иницира странка незадовољна одлуком.

сложе са тим (чл. 36). Сличне одредбе садржи и Правилник Београдског арбитражног центра – о вишестраначкој арбитражи (чл. 18), спајању посутпака (чл. 23) и о умешачу (чл. 30).

33 ЗоА, чл. 13.

34 ЗоА, чл. 28, ст. 1. (тзв. правило *competence competence*).

35 ЗоА, чл. 28, ст. 2.

36 ЗоА, чл. 28, ст. 3.

37 М. Станивуковић, *Serbia National Report*, 20.

6. Одређивање места арбитраже

Странке могу споразумно да одреде место арбитраже.³⁸ У овом погледу не постоје никаква ограничења, те и домаће странке могу да уговоре да се арбитража за решење њихових спорова одвија у иностранству. Како је наведено, споразум странака о томе да место арбитраже буде у иностранству довољан је да учини арбитражу међународном.³⁹

Избор места арбитраже има важне правне последице. Закон о арбитражи примењује се на арбитраже које се одвијају у Србији,⁴⁰ а посебно се материјална правила о ваљаности арбитражног споразума садржана у Закону о арбитражи примењују на арбитражне споразуме који одређују да место арбитраже буде у Србији.⁴¹

Када је место арбитраже ван Србије и српски суд треба да одлучи о ваљаности или постојању арбитражног споразума по приговору ненадлежности суда, надлежно право ће утврдити по правилима о сукобу закона садржаним у Њујоршкој конвенцији о признању и извршењу страних арбитражних одлука, те у Европској конвенцији о међународној трговачкој арбитражи (1961).⁴² Ово значи да ће право које су странке избрале (а ако избор нису извршиле – право седишта арбитраже), бити примењено као надлежно за разрешење питања ваљаности споразума. У ретким случајевима када ниједна од ове две Конвенције не може да се примени, суд може путем аналогije да примени правила о сукобу закона која су садржана у Закону о арбитражи.⁴³

---

38 ЗоА, чл. 34, ст. 1.

39 ЗоА, чл. 3, ст. 1, тач. 3. Аутономија странка у овом погледу потврђена је у судској пракси: Виши трговински суд је сматрао да је ваљан арбитражни споразум који је предвиђао место арбитраже између два домаћа правна лица ван Србије – решење Вишег трговинског суда у Београду бр. Пж. 9058/2006 (изводи објављени у Билтену, бр. 2/2007 – судска пракса трговинских судова).

40 ЗоА, чл. 2, ст. 1.

41 Ово произилази из одредби члана 2. ЗоА које одређују област примене Закона, као и из одредбе чл. 58, ст. 1, тач. 1. која предвиђа да ће суд усвојити тужбени захтев за поништај арбитражне одлуке ако тужилац докаже да „споразум о арбитражи није пуноважан по праву које су странке споразумно одредиле или по праву Републике ако се странке нису друкчије споразумеле“.

42 Србија је држава-чланица у обе Конвенције.

43 Правило из чл. 66, ст. 1. ЗоА предвиђа да се признање и извршење стране арбитражне одлуке може одбити, по захтеву странке која се противи признању и извршењу, ако та странка докаже да „споразум о арбитражи није пуноважан по праву које су странке одредиле или по праву државе у којој је та одлука донета“. М. Станивуковић, *Serbia National Report*, 27.

Избором места арбитраже одређује се и „националност“ арбитражне одлуке, а од овога зависе и правна средства која се могу користити против одлуке. Арбитражна одлука се, како је речено, сматра страном ако је седиште арбитраже ван Србије, односно ако је ван Србије место у коме је одлука донета.⁴⁴ Суду у Србији не може се поднети тужба за поништај стране арбитражне одлуке; тужбом се може тражити поништај само домаће арбитражне одлуке.⁴⁵

Ако странке нису арбитражним споразумом одредиле место арбитраже, место арбитраже одређује арбитражно веће и при том води рачуна о „околностима случаја које обухватају и погодност одређеног места за странке“.⁴⁶ Ако су се странке споразумеле да организацију арбитражног поступка повере арбитражној институцији, место арбитраже одређује се у складу са њеним правилима. Ако место арбитраже нису одредиле ни странке ни арбитражно веће, сматра се да је место арбитраже оно које је у арбитражној одлуци означено као место у коме је одлука донета.⁴⁷

II Мешање судова у рад арбитраже

1. Основ мешања судова у арбитражни поступак

Закон о арбитражи предвиђа мешање судова у рад арбитраже у тачно одређеној мери. Улога судова своди се на помоћ у одређеним ситуацијама - на пример, у конституисању арбитражног већа и у случају захтева за изузеће или престанка дужности арбитра код *ad hoc* арбитража, у одређивању привремених мера, те код извођења доказа.

Државни судови имају коначну реч и у погледу надлежности арбитраже, било да се питање постави пре, у току или после завршетка арбитражног поступка. Судови имају одређену надлежност и код поништаја домаћих арбитражних одлука, те код признања и извршења страних арбитражних одлука.

---

44 По чл. 57, ст. 2. ЗоА, домаћа арбитражна одлука је она која је донета у унутрашњој или међународној арбитражи у Србији; следствено, страна је она арбитражна одлука која је донета ван Србије.

45 ЗоА, чл. 57, ст. 1.

46 ЗоА, чл. 34, ст. 2: „Странке су слободне да саме споразумно одреде правила поступка по којима ће арбитражни суд поступати или да упуते на одређена арбитражна правила, у складу са одредбама овог закона“.

47 ЗоА, чл. 34, ст. 4.

2. Оцена арбитражног споразума и надлежности арбитраже

Постојање ваљаног арбитражног споразума искључује надлежност државних судова у „арбитрабилној“ материји. Ако странка покрене поступак пред судом у спору за који постоји арбитражни споразум, а тужени се позове на постојање таквог споразума, суд ће да се огласи ненадлежним и да одбаци тужбу, осим ако не нађе да је „споразум о арбитражи очигледно ништав, да је без дејства или да га није могуће извршити“.⁴⁸ Обим разматрања арбитражног споразума од стране суда може да се опише као *prima facie* преглед - ово је приказано у одлуци ранијег Вишег привредног суда,⁴⁹ који је испитивао следећа питања: да ли се спор тиче права којима странке могу слободно располагати, да ли су странке доставиле исправу која садржи арбитражни споразум, те да ли постоји неки од разлога за ништавост арбитражног споразума. Виши привредни суд је овом одлуком потврдио и да постоји двостепеност у одлучивању о ваљаности арбитражног споразума односно да странке имају право жалбе на првостепену одлуку по приговору ненадлежности суда. Суд може да одлучује по приговору туженог (да одбаци тужбу), али не може да наложи странкама да спор изнесу на арбитражу. Уколико тужилац покрене спор пред судом стране државе, иако је прихватио да се спорна питања решавају на арбитражи, не постоје инструменти по којима би друга страна могла да тражи заштиту од домаћег суда.⁵⁰

Треба, међутим, имати у виду да Закон о арбитражи, како је речено, одређује да суд у вези са арбитражом може предузимати само оне радње које су изричито прописане, а да Закон не предвиђа, као посебно правно средство, тужбу за утврђење да арбитражни споразум није ваљан. Поставља се питање да ли је могуће овде посегнути за решењем из Закона о парничном поступку који предвиђа тужбу за утврђење.⁵¹ Међутим, спорно је да ли странка ово може да учини непосредно, оспоравајући само арбитражни споразум, или посредно, ако суду поднесе тужбу у главној ствари, и тражи да суд ваљаност арбитражног споразума испита као

48 ЗоА, чл 14. Тужени мора да поднесе приговор пре упуштање у расправљање о предмету спора; ако то не учини, сматра се да се одрекао позивања на арбитражни споразум и да је пристао да спор реши суд.

49 М. Станивуковић, *Serbia National Report*, 22, и тамо приказано решење Вишег трговинског суда у Београду, бр. Пж. 9058/2006 (изводи објављени у Билтену, бр. 2/2007 – судска пракса трговинских судова).

50 М. Станивуковић, *Serbia National Report*, 21.

51 ЗПП, чл. 188, ст. 2.

претходно питање, у складу са одредбом Закона о арбитражи.⁵² Разлог који би говорио у прилог решењу да се иде непосредно на утврђивање ваљаности самог арбитражног споразума, које може значити одступање од начела да сама арбитража одлучује о својој надлежности па и о ваљаности арбитражног споразума, налази се у обезбеђењу економије поступка; наиме, на овај начин би се избегла неизвесност о томе да ли тужилац треба да се обраћа арбитражи, којој институцији, те отклонила неизвесност у погледу исхода арбитражног поступка, односно у погледу питања да ли би арбитражна одлука издржала накнадну судску проверу.⁵³

3. Именовање арбитра

Странке су слободне да одреде поступак именовања арбитра, односно конституисања арбитражног већа.⁵⁴ Странке то могу да ураде и позивањем на правила одређене арбитражне институције.⁵⁵ Ако странке пропусте да то учине у свом арбитражном споразуму, примениће се правила за именовање арбитра садржана у Закону о арбитражи. По тим правилима, уколико се странке не договоре о именовању арбитра (ако не постигну споразум о именовању арбитра појединца, или ако једна странка одбије да именује свог арбитра или се арбитра именовани од страна не договоре о трећем арбитра), именовање треба да изврши тзв. орган именовања; ако странке нису одредиле орган именовања или он не одреди арбитра, именовање ће извршити надлежан суд.⁵⁶ Против одлуке суда којом се именују арбитра није дозвољена жалба. Треба приметити да Закон о арбитражи не одређује који је суд стварно и месно надлежан за конституисање арбитражног већа, те у ком се поступку обавља именовање арбитра, односно арбитра. У судској пракси је утврђено да је реч о ванпарничном поступку, стварна надлежност се одређује према природи спора, а месна надлежност према месту арбитраже (вероватно по анало-

---

52 ЗоА у чл. 14. предвиђа да се суд коме је поднета тужба у ствари која је предмет споразума о арбитражи оглашава ненадлежним по приговору странке, „осим ако утврди да је споразум о арбитражи очигледно ништав, да је без дејства или да га није могуће извршити“.

53 О разлозима за овакво решење вид. М. Станивуковић, *Међународна арбитража*, 154 и 155.

54 ЗоА, чл. 17, ст. 1.

55 Врло разрађена правила о именовању арбитра садржана су у правилницима арбитражних институција – у чл. 18-21 Правилника Сталне арбитраже при Привредној комори Србије и чл. 17-19 Правилника Београдског арбитражног центра.

56 ЗоА, чл. 17, ст. 2, 3. и 4.

гији са надлежношћу за поништај арбитражне одлуке).⁵⁷ Закон о арбитражи не одговара на питање да ли суд, када му се странка обрати за именовање, може да проверава и да ли је арбитражни споразум ваљан. Суд би могао, у ситуацији када сматра да арбитражни споразум није пуноважан, да не производи правно дејство или да није подобан за примену, да одбије да именује арбитра, сходно примењујући одредбу Закона о арбитражи по којој је овлашћен да одлучује о приговору ненадлежности.⁵⁸ Међутим, овом схватању би се могло приговорити да се, нарочито ако нема приговора странке која није учествовала у именовању арбитра у арбитражном поступку, неоправдано проширује уплитање суда у арбитражни поступак.

Број арбитрара одређују странке, али ако је арбитражним споразумом предвиђено више арбитрара, њихов број мора да буде непаран.⁵⁹ Овај услов није набројан као разлог за ништавост арбитражног споразума, али би се могао користити као разлог за поништај арбитражне одлуке.⁶⁰ Зато би странке које су одредиле паран број арбитрара у свом арбитражном споразуму могле да од суда траже именовање још једног арбитра по Закону о арбитражи,⁶¹ иако таква могућност није изричито прописана, уз аргументацију да је у интересу спровођења арбитраже коју су странке уговориле да се изврши тражено именовање.⁶²

Поставља се питање да ли би у Србији била призната страна арбитражна одлука коју је донело арбитражно веће састављено од парног броја арбитрара. Одговор је потврдан - оваква одлука би могла да буде призната ако је одлука ваљана према праву које важи у месту доношења.⁶³

---

57 У овом смислу се изјаснио и Привредни суд у Београду у необјављеној одлуци Р бр. 310/15. Месна надлежност суда за поништај арбитражне одлуке одређена је чл. 57, ст. 3. ЗоА.

58 М. Станивуковић, *Међународна арбитража*, 172 и 173.

59 ЗоА, чл. 16, ст. 2.

60 ЗоА, чл. 58, ст. 1, тач. 4. предвиђа као разлог за поништај на који се странка може позвати у тужби за поништај и „ако састав суда или арбитражни поступак нису били у складу са споразумом о арбитражи..., осим ако тај није у супротности са неком одредбом овог закона од чије примене странке не могу одступити или... да састав арбитражног суда или арбитражни поступак нису били у складу са одредбама овог закона“.

61 ЗоА, чл. 17, ст. 3.

62 М. Станивуковић, *Serbia National Report*, 24.

63 Ово произилази из одредбе чл. 6, ст. 1, тач. 1 ЗоА, по којој ће суд одбити признање по захтеву странке против које се оно тражи ако „споразум о арбитражи није пуноважан по праву које су странке споразумом одредиле или по праву државе у којој је та одлука донета“.

4. Изузеће и опозив арбитра, престанак дужности арбитра

Изузеће арбитра може се тражити само ако постоје околности које оправдано могу изазвати сумњу у његову непристрасност или независност, као и ако арбитра нема својства која су странке одредиле арбитражним споразумом.⁶⁴

Захтев за изузеће подноси се надлежном суду, ако се странке нису друкчије споразумеле.⁶⁵ Сматра се да су се странке које су организацију арбитражног поступка повериле арбитражној институцији споразумеле да се захтев за изузеће арбитра решава по правилима те институције.⁶⁶ Одлука о изузећу донета од стране органа институције одређеног арбитражним правилником институције.⁶⁷ Странка незадовољна одлуком органа арбитражне институције не може одлуку о изузећу нападати пред судом – правила институционалних арбитража у Србији не предвиђају овакву могућност, а Закон о арбитражи ограничава надлежност судова да одлучују о изузећу само на случајеве када странке нису ништа друго предвиделе својим арбитражним споразумом. Поред тога, одлука органа арбитражне институције о изузећу арбитра не може се квалификовати као арбитражна одлука која се може поништавати тужбом надлежном суду. Према томе, странке код домаћих арбитража треба да чекају коначну арбитражну одлуку, те да тада у тужби за поништај истакну да састав арбитражног већа није био у складу са споразумом о арбитражи односно правилима арбитражне институције или у складу са одредбама Закона о арбитражи.⁶⁸ Приликом одлучивања у вези са оваквим захтевом суд треба да примени исте стандарде које би применио приликом одлучивања о престанку дужности арбитра услед пристрасности или непостојања независности.⁶⁹

Поред престанка дужности услед изузећа, Закон о арбитражи уређује одвојено и друге начине престанка дужности арбитра. Тако Закон предвиђа да дужност може престати повлачењем арбитра писаном изја-

64 ЗоА, чл. 23.

65 ЗоА, чл. 24, ст. 3.

66 ЗоА, чл. 24, ст. 4. Правилник Сталне арбитраже при Привредној комори Србије садржи правила о изузећу арбитра у погледу поступка и разлога за изузеће која су иста као и правила у Закону (чл. 23). Исто важи и за Правилник Београдског арбитражног центра (чл. 21).

67 У Правилнику Сталне арбитраже при Привредној комори Србије предвиђено је да одлуку о изузећу доноси Председништво (чл. 23.3), а исто правило садржи и Правилник Београдског арбитражног центра (чл. 23.3).

68 ЗоА, чл. 58, ст. 1, тач. 4. предвиђа да странка може тражити поништај арбитражне одлуке из ових разлога. Вид. М. Станивуковић, *Serbia National Report*, 25.

69 О овоме суд одлучује по чл. 23 и 25, ст. 4. ЗоА.

вом да не може да обавља дужност из оправданих разлога, споразумом странака, те по захтеву једне од странака - одлуком органа арбитражне институције (када су странке повериле организацију поступка арбитражној институцији) односно одлуком надлежног суда код *ad hoc* арбитраже.⁷⁰ Разлози за повлачење арбитра, опозив арбитра односно за престанак његовог мандата постоје када он из стварних или правних разлога није више у стању да обавља своју дужност или ако не извршава дужност у примереном року.⁷¹ Суд не може да преиспитује одлуку органа арбитражне институције (као ни изјаву арбитра о повлачењу, те споразум странака о опозиву арбитра). Одлука суда о престанку дужности арбитра код *ad hoc* арбитраже не може се нападати жалбом.⁷² Треба узети да се не може нападати жалбом ни одлука суда о изузећу арбитра по захтеву странке код *ad hoc* арбитраже.⁷³

5. Помоћ у одвијању арбитражног поступка

Странке су слободне да изаберу правила по којима ће се одвијати арбитражни поступак – могу да утврде сопствена правила поступка или да се позову на правилник одређене арбитражне институције; једино ограничење аутономије странка у овом погледу налази се у обавезујућим нормама Закона о арбитражи.⁷⁴ Арбитри се морају држати споразума странака о процедуралним правилима; они нису овлашћени да овај спо-

---

70 ЗоА, чл. 25, ст. 1, 2 и 4.

71 Треба приметити да ЗоА у разлоге за престанак мандата по чл. 25, ст. 1 (повлачење арбитра са дужности) и ст. 2 (споразум странака о опозиву арбитра) убраја и недостатке непристрасности и независности из којих се може тражити изузеће арбитра по чл. 23. Разлози за престанак дужности арбитра су у правилницима арбитражних институција у Србији одређени на исти начин као и разлози у ЗоА – у Правилнику Сталне арбитраже при Привредној комори Србије у чл. 23, а у Правилнику Београдског арбитражног центра у чл. 21.

72 ЗоА, чл. 25, ст. 5.

73 Надлежност суда да решава о изузећу арбитра код *ad hoc* арбитраже предвиђена је чл. 24, ст. 3. ЗоА. У одредбама овог чл. 23. које говоре о поступку изузећа, не прописује се да против судске одлуке није дозвољена жалба. Међутим, таква одредба постоји у чл. 25. који генерално говори о престанку дужности арбитра, па и из разлога који оправдавају изузеће; одредба ст. 5. овог члана изричито прописује да против одлуке о престанку дужности арбитра није дозвољена жалба, па треба узети да се она односи и на случај одлуке о престанку дужности арбитра услед изузећа.

74 ЗоА, чл. 32, ст. 1.

разум мењају – то могу да учине само ако се он коси са прописаним правилима од којих странке не могу да одступе.⁷⁵

Ако се странке нису споразумеле о поступку, арбитражно веће може да води арбитражни поступак на начин који сматра целисходним.⁷⁶ Овлашћење арбитражног већа обухвата и право да одлучује о допуштености, значају и доказној снази предложених и изведених доказа.⁷⁷ У вођењу поступка арбитрари ипак морају да се држе два основна начела прописана Законом о арбитражи – начела равноправности странака, начела да свакој странки мора да се омогући да изнесе своје ставове и доказе, те да се изјасни о радњама и предлозима противне стране.⁷⁸

Закон о арбитражи даје већу слободу странкама у међународној арбитражи у погледу одређивања права које се примењује на поступак - у међународној арбитражи која се одвија у Србији странке се могу споразумети о примени страног процесног права.⁷⁹ Но, и у овом случају, странке не могу дерогирати обавезне одредбе Закона о арбитражи.⁸⁰ У такве одредбе

75 Уколико би арбитражно веће применило правила која су утврдиле странке, а која се косе са обавезним нормама ЗоА, ризиковало би да арбитражна одлука буде поништена по чл. 58, ст. 1, тач. 4. ЗоА („Суд ће усвојити тужбени захтев за поништај само ако тужилац пружи доказе да . . . састав арбитражног суда или арбитражни поступак нису били у складу споразумом о арбитражи, односно правилима сталне арбитражне институције којој је поверена организација арбитраже, осим ако тај споразум није у супротности са неком одредбом овог закона од чије примене странке не могу одступити...“).

76 ЗоА, чл. 32, ст. 3. Поступак пред арбитражом уређен је члановима 32-47 ЗоА. У правилима сталних арбитражних институција у Србији такође су садржане детаљне одредбе о поступку – у чл. 26-41 Правилника Сталне арбитраже при Привредној комори Србије, те у члановима 22-33 Београдског арбитражног центра.

77 ЗоА, чл. 32, ст. 5.

78 ЗоА, чл. 33. За разлику од ранијег законског решења, ЗоА не предвиђа примену српског ЗПП као супсидијерног извора процесног права када ЗоА не уређује одређена процедурална питања. Арбитражни правилник Сталне арбитраже при Привредној комори Србије предвиђају да арбитража може да одбије надлежност уколико арбитражни споразум или основни уговор нису у складу са надлежностима и начелима арбитраже као и када су захтеви и поступање странака такви да онемогућавају нормално одвијање поступка (чл. 10, ст. 1). Правилник Београдског арбитражног центра ову материју уређује експлицитније: на поступак се примењују одредбе Правилника, као и правила која уговоре странке, осим правила чија би примена била неспојива са одредбама Правилника или начелима арбитраже, али се додаје да, уколико Правилник не садржи одредбу која се односи на питање које се поставља, арбитражно веће може такво питање да реши „на начин који сматра одговарајућим“, с тим да се морају у сваком случају применити императивне одредбе ЗоА (чл. 3).

79 ЗоА, чл. 32 ст. 2 у вези са чл. 2 ст. 2.

80 ЗоА, чл. 2 ст. 3 и чл. 32 ст. 2.

спадају сигурно поменута основна начела поступка (равноправност странака и могућност странака да изнесе своје ставове и доказе у поступку).

Како је речено, према изричитој одредби Закона о арбитражи, арбитрари су овлашћени да воде арбитражни поступак на начин који сматрају одговарајућим, те да одлучују о допуштености, значају и доказној снази доказа изнетих у поступку. При том, арбитрари нису везани правилима о доказивању која су садржана у Закону о парничном поступку. Сам Закон о арбитражи садржи низ правила о доказним средствима и о извођењу доказа.⁸¹

Судови немају посебну улогу у овом процесу односно у фази арбитражног поступка у којој се изводе докази. Закон о арбитражи предвиђа могућност да арбитражно веће затражи помоћ суда ради извођења доказа.⁸² Ово се пре свега односи на извођење доказа саслушањем сведока, јер арбитражно веће нема могућност да према сведоцима изриче процесне мере или казне.⁸³ Исто тако, надлежност суда може да се појави у случају изузећа вештака. Закон о арбитражи предвиђа да се на изузеће вештака сходно примењују одредбе о изузећу арбитрара,⁸⁴ што је поступак у коме одређену улогу може имати и суд.

6. Одређивање привремених мера

Надлежност за доношење привремених мера у арбитражи подељена је између суда и арбитражног већа. Странака се може обратити арбитражном већу са предлогом да одреди привремену меру.⁸⁵ Арбитражно веће одређује привремену меру ако је сматра потребном с обзиром на

---

81 Одредбе о сведоцима и вештацима садржане су у чл. 44 и 45 ЗоА. ЗоА не садржи правила о достављању писаних доказа (осим у чл. 35 ст. 4 који говори да писмени докази треба да буду на језику одређеном основним уговором или арбитражним споразумом односно преведени на тај језик). Правилник Београдског арбитражног центра садржи низ правила о о доказном поступку (чл. 27 и 28). Овај Правилник садржи и правило да арбитражно веће може да наложи странкама да обезбеде мишљење вештака о одређеном питању, те да се вештаци заједно саслушају. Посебно се предвиђа да арбитрари могу да затраже и помоћ редовног суда да изведе поједине доказе које нису у стању сами да изведу. У основи исте одредбе садржи и Правилник Сталне арбитраже при Привредној комори (чл. 33 и 34).

82 ЗоА, чл. 46 ст. 1.

83 ЗоА, чл. 44 ст. 5. Правилник Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Србије предвиђа да арбитражно веће може да затражи од суда да саслуша сведока (чл. 40 ст. 4).

84 ЗоА, чл. 45 ст. 3 у вези са чл. 23 и 24.

85 ЗоА, чл. 31 (по претходној регулативи, важећој до доношења ЗоА, није било могуће да арбитражно веће одређује привремене мере).

предмет спора. Но, законске одредбе о овлашћењу арбитражног већа да одређује привремене мере нису довољно детаљне да би се примењивале у пракси – на пример, Закон не наводи којом врстом одлуке арбитражно веће одлучује о предлогу за привремену меру, те не специфицира услове за одређивање привремене мере, а не предвиђа ни да ли се привремена мера може принудно извршити преко суда (за неке привремене мере, као што је забрана располагања средствима на банкарском рачуну, била би неопходна интервенција суда).⁸⁶ У правила институционалних арбитража унета је одредба о овлашћењу арбитражног већа да доноси привремене мере, такође без детаљније разраде.⁸⁷

Но, странка се може одлучити да привремену меру тражи и од суда и то пре или у току арбитражног поступка. Суд је овлашћен да донесе привремену меру без обзира на постојање арбитражног споразума, па чак и када се арбитражни споразум односи на арбитражу чије је место у другој држави.⁸⁸

Суд о предлогу за одређивање привремене мере који је поднела странка из арбитражног споразума одлучује по правилима Закона о извршном поступку. Од две врсте привремених мера (за обезбеђење новчаног и обезбеђење неновчаног потраживања) које су предвиђене Законом о извршном поступку,⁸⁹ ове прве су вероватније у вези са арбитражним поступцима. Надлежност суда за одређивање привремене мере у случају постојања арбитражног споразума одређује се такође према Закону о извршном поступку.⁹⁰ Без обзира да ли је арбитражни поступак већ започет или није, за одређивање привремене мере надлежан је суд који би био надлежан да одлучује о суштини спора када не би постојао арбитражни

86 Поред тога, ЗоА у чл. 31. садржи у погледу овлашћења арбитражног већа да доноси привремене мере и једну збуњујућу одредбу – Закон предвиђа да арбитражно веће може да одреди да „противна странка“ положи одговарајуће обезбеђење, иако је, по природи ствари, логично да обезбеђење положи странка која захтева привремену меру (за накнаду штете коју претрпи странка против које је привремена мера донета, ако се покаже да привремена мера није била оправдана или неопходна).

87 Чл. 31. ЗоА пренет је у правилнике арбитражних институција – у чл. 31. Правилника Београдског арбитражног центра, те чл. 37. Правилника Сталне арбитраже при Привредној комори Србије. У *UNCITRAL*-овом правилнику за *ad hoc* арбитраже (чл. 26, ст. 3); овај Правилник може примењивати и пред институционалним арбитражама у Србији (могућност ове примене предвиђена је и изричито чл. 40.1 Правилника Сталне арбитраже при Привредној комори Србије).

88 ЗоА, чл. 15.

89 Закон о извршном поступку, чл. 300 и 303.

90 Закон о извршном поступку, чл. 264.

споразум. Но, има примера да се ово правило да странка из арбитражног споразума односно странка у арбитражном поступку може од редовног суда тражити да донесе привремену меру, не примењује у судској пракси, без обзира на јасну законску одредбу.⁹¹

6. Обезбеђење поверљивог карактера арбитражног поступка

У начелу, арбитражни поступак и арбитражна одлука су поверљиве природе. Међутим Закон о арбитражи не садржи одредбе о овом начелу арбитражног поступка, односно оставља странкама да ово питање уреде својим споразумом. Према Судском пословнику, судије су дужне да штите приватност и безбедност странака када дозвољавају присуство јавности у поступку.⁹² Документа која су поднета у судским поступцима у вези са признањем и извршењем арбитражних одлука доступна су само странкама у поступку и лицима која оне овласте; осталим лицима списи предмета могу бити доступни по дозволи поступајућег судије само ако докажу да имају оправдани интерес за увид у списе.⁹³ Ако се захтев за увид у списе подноси по основу прописа о информацијама од јавног значаја или после окончања поступка, одлуку о дозволи доноси председник суда.⁹⁴ У погледу затварања расправа за јавност у поступку признања и извршења арбитражних одлука, те објављивања и достављања одлука примењују се одредбе Закона о парничном поступку.⁹⁵

7. Достављање арбитражне одлуке и регистрација

У арбитражама које се воде под окриљем сталних арбитражних институција дужност достављања арбитражне одлуке странкама има та институција.⁹⁶ Код *ad hoc* арбитраже дужност да достави одлуку странкама има само арбитражно веће.⁹⁷

---

91 М. Станивуковић, *Serbia National Report*, 34, наводи да је Виши трговински суд у решењу Иж. 1217/07 потврдио одлуку Привредног суда у Београду који је одбио предлог за одређивање привремене мере с образложењем да постоји арбитражни споразум који предвиђа Лондон као место арбитраже.

92 Члан 57, став 1. Судског пословника.

93 Члан 98, став 6. Судског пословника.

94 Члан 98, став 8. Судског пословника.

95 ЗПП, чл. 340, ст. 1 и 3 и чл. 341, ст. 3.

96 ЗоА, чл. 55, ст. 1. По Правилнику Сталне арбитраже при Привредној комори Србије арбитражну одлуку странкама доставља Секретаријат (чл. 47.5).

97 ЗоА, чл. 55, ст. 2.

Странке могу споразумно одлучити да се арбитражна одлука депонује код суда места арбитраже ради чувања.⁹⁸ Оригинални примерак одлуке код институционалних арбитража чува орган одређен правилником,⁹⁹ а уколико се арбитражна одлука код *ad hoc* арбитраже не депонује код суда, треба узети да један оригинални примерак одлуке чува председник арбитражног већа.

Закон о арбитражи примењује се на арбитраже које се одвијају на територији Србије,¹⁰⁰ с тим да се одредбе Закона које се тичу признања и извршења арбитражних одлука у суштини односе на арбитражне поступке вођене у иностранству односно на одлуке донете у таквим поступцима.¹⁰¹ У погледу примене Закона о арбитражи на стране арбитраже постоји проблем у тумачењу законских одредби које се односе на област примене Закона у ситуацији када се суду поднесе тужба у ствари која је предмет споразума о арбитражи. Наиме, у судској пракси су изражени различити ставови по питању да ли одредбе Закона о арбитражи да суд треба да се огласи ненадлежним када су се странке арбитражним споразумом определиле да путем арбитраже реше своје спорове примењују само на арбитражне поступке где је предвиђено да место арбитраже буде у Србији, или на све арбитражне поступке, без обзира на место арбитраже.¹⁰²

Закон о арбитражи не одређује стварну и месну надлежност судова у погледу интервенције у арбитражни поступак, већ то препушта другим законима (о организацији судова, те о грађанском поступку). Постоје два изузетка – сам Закон о арбитражи одређује месну надлежност за тужбу за

---

98 ЗоА, чл. 55, ст. 3.

99 Према пракси раније Спољнотрговинске арбитраже при Привредној комори Србије, оригинал арбитражне одлуке чувао је Секретаријат те Абитраже.

100 ЗоА, чл. 2, ст. 1.

101 ЗоА, чл. 64-68. Исто тако, чл. 15, ст. 2. изричито предвиђа да домаћи суд може донети привремену меру и ако је споразумом о арбитражи предвиђено да место арбитраже буде у другој држави.

102 По чл. 2. одредбе ЗоА примењују се на арбитражу када је место арбитраже у Србији, а чл. 14. предвиђа да суд коме је поднета тужба у ствари која је предмет споразума о арбитражи треба да се огласи ненадлежним и одбаци тужбу по приговору странке, без квалификације да треба да се ради о домаћој арбитражи. Вид. судске одлуке наведене код М. Станивуковић, *Serbia National Report*, 21 и 22 – решења Вишег трговинског суда у Београду бр. Пж. 9058/2006 (изводи објављени у Билтену бр. 2/2007 – судска пракса трговинских судова), те бр. Пж. 3618/2008.

поништај арбитражне одлуке,¹⁰³ те за одлучивање по захтеву за признање и извршење стране арбитражне одлуке.¹⁰⁴

8. Поништај арбитражне одлуке

Домаће арбитражне одлуке имају снагу правноснажне одлуке домаћег суда.¹⁰⁵ Домаћа арбитражна одлука може се нападати само тужбом суду за поништај.¹⁰⁶

Принцип „ограниченог мешања“ суда у арбитражни поступак примењен је доследно у одредбама Закона о арбитражи које уређују питање поништаја арбитражне одлуке,¹⁰⁷ а посебно је видљив у набрајању законских разлога за поништај арбитражне одлуке. Разлози за поништај су ограничени пре свега на процедурална питања, односно суд се не може упуштати у оцену чињеница и примену права од стране арбитражног већа. Одређене разлоге за поништај арбитражне одлуке суд разматра само по захтеву тужиоца,¹⁰⁸ док на друге разлоге пази по службеној дужности.¹⁰⁹

Странка која зна да нека одредба Закона о арбитражи од чије примене странке не могу да одустану није поштована или да није поштован

---

103 По чл. 57, ст. 3. ЗоА за поништај је надлежан суд у месту доношења арбитражне одлуке („суд места арбитраже“).

104 О признању и извршењу стране арбитражне одлуке одлучује суд на чијем подручју треба да се спроведе извршење. Вид. ЗоА, чл. 65, ст. 1.

105 ЗоА, чл. 64, ст. 1.

106 ЗоА, чл. 57, ст. 1.

107 ЗоА, чл. 57-63.

108 ЗоА, чл. 58, ст. 1. набраја разлоге које у поступку по захтеву за поништај истакне тужилац (да споразум о арбитражи није пуноважан, да странки против које је одлука донета није омогућено право на одбрану, да је приликом доношења одлуке арбитражно веће прекорачило арбитражни споразум, да арбитражно веће није било састављено у складу са споразумом или прописом, те да арбитражни поступак није вођен у складу са споразумом или прописом, као и да се арбитражна одлука заснива на лажном исказу сведока или вештака или да се заснива на фалсификованој исправи или да је одлука донета услед кривичног дела арбитра или странке, ако је то утврђено правноснажном пресудом. Овај последњи разлог није превиђен *UNCITRAL*-овим Модел-законом о арбитражи. Поред тога, у ЗоА није преузета одредба о неспособности странке (*incapacity*) која се као разлог за поништај помиње у чл. 34, ст. 2, тач. 1(a)(i) Модел-закона.

109 Члан 58, став 2. Закона о арбитражи набраја разлоге на које суд пази по службеној дужности (да предмет арбитражног спора није арбитрабилан, те да је дејство арбитражне одлуке није у супротности са јавним поретком Србије). Само код овог другог разлога може доћи до ограничене интервенције суда у садржину арбитражне одлуке.

неки од услова из арбитражног споразума, а ипак настави да учествује у арбитражном поступку, а не стави приговор без одлагања, губи право на приговор којим се позива на непоштовање те законске одредбе или тог услова.¹¹⁰ Ово значи да странка може да изгуби право да одређени приговор истакне у тужби за поништај коју подноси суду ако на одређене околности није ставила приговор већ у арбитражном поступку.

Арбитражно веће о приговору ненадлежности и о приговору да је прекорачило границе својих овлашћења може да одлучи као о претходном питању или одлуком о предмету спора.¹¹¹ Ако арбитражно веће о таквом приговору одлучи као о претходном питању, странка може у року од 30 дана од дана достављања одлуке тражити од суда да одлучи о том питању.¹¹² Против одлуке суда није дозвољена жалба.¹¹³ Ако не успе са захтевом да суд одлучи у њену корист о питању које је арбитражно веће решило као претходно, странка не може разлоге које је изнела у обраћању суду поновити као разлоге у тужби за поништај коначне арбитражне одлуке.

Поступак за поништај арбитражне одлуке одвија се по одредбама Закона о парничном поступку.¹¹⁴ Рок за подизање тужбе за поништај је три месеца од дана пријема арбитражне одлуке.¹¹⁵

Ако је суд поништио арбитражну одлуку из разлога који се не односи на постојање и пуноважност арбитражног споразума, арбитражни споразум и даље обавезује странке.¹¹⁶ У случају сумње међу странкама о разлогу поништаја арбитражне одлуке, странке могу захтевати да о томе одлучи суд.¹¹⁷

---

110 ЗоА, чл. 43.

111 ЗоА, чл. 30, ст. 1. у вези са чл. 29, ст. 1 и 3.

112 ЗоА, чл. 30, ст. 2.

113 ЗоА, чл. 30, ст. 3.

114 ЗПП, чл. 61.

115 ЗоА, чл. 59, ст. 1.

116 ЗоА, чл. 63, ст. 1. У примени одредбе овог ст. 1. треба водити рачуна да му одредба ст. 2. овог члана противречи, јер говори да нови арбитражни поступак између истих странака и у вези са истом ствари може да се води само на основу новог споразума о арбитражи; ст. 2. би имао смисла само ако би се односио на остале случајеве (односно оне арбитражне одлуке које су искључене по ст. 1. како и стоји у решењима закона о арбитражи неких других земаља; одредбу ст. 2. отуда треба тумачити тако да за вођење новог арбитражног поступка није потребан нови споразум страна, осим у случају када је одлука поништена, јер није постојала надлежност арбитраже.

117 ЗоА, чл. 63, ст. 3.

9. Извршење домаће арбитражне одлуке

Домаћа арбитражна одлука, како је речено, има снагу правноснажне одлуке домаћег суда и извршава се принудно као и судска одлука. На принудно извршење домаће арбитражне одлуке примењују се, дакле, одредбе Закона о извршењу и обезбеђењу.¹¹⁸

10. Извршење стране арбитражне одлуке

За разлику од домаћих, стране арбитражне одлуке¹¹⁹ морају да буду признате од стране редовног суда да би могле да буду принудно извршене у Србији односно да би стекле снагу домаће правноснажне судске одлуке.¹²⁰

Странка се може определити да признање стране арбитражне одлуке у Србији тражи на основу Закона о арбитражи или на основу Њујоршке конвенције о признању и извршењу страних арбитражних одлука.¹²¹ Њујоршка конвенција има предност у примени у односу на Закон о арбитражи.¹²² Међутим, странка се може определити и за примену Закона о арби-

---

118 Закон о извршењу и обезбеђењу – ЗИО, *Сл. гласник РС*, бр. 106/2015, у начелу, суд одлучује у *ex parte* поступку.

119 Страном арбитражном одлуком сматра се одлука коју је донело арбитражно веће у месту ван Србије, као и одлука која је донета у Србији ако је на арбитражни поступак примењено страном право (Закон о арбитражи, чл. 64, ст. 3). Одредбу о „страном праву које се примењује на арбитражни поступак“ треба разумети тако да су странке арбитражним споразумом одредиле да се на арбитражни поступак примењује закон о парничном поступку стране државе; позивање на правилник стране сталне арбитражне институције или на UNCITRAL-ов Правилник за *ad hoc* арбитраже не сматра се да одређивањем страног процесног права за поступак. Странке у међународној арбитражи имају слободу да уговоре примену страног процесног права по одредбама члана 2, став 2 и члана 32, став 2 Закона о арбитражи.

120 ЗоА, чл. 64, ст. 2.

121 Србија је, у поступку сукцесије у односу на Југославију, (п)остала чланица Њујоршке конвенције о признању и извршењу страних арбитражних одлука. Србија је, такође, наследила Југославију и као чланица Женевског протокола о арбитражним клаузулама из 1923, Женевске конвенције о извршењу страних арбитражних одлука из 1927, Европске конвенције о међународној трговачкој арбитражи из 1961. Исто тако, Србија има, по основу сукцесије и низ билатералних споразума о правној помоћи те о трговини и пловидби који садрже и одредбе о признању и извршењу арбитражних одлука донетих на територији држава-уговорница (ови су споразуми у погледу арбитражних одлука у многоме изгубили на значају, јер је извршење по одредбама ЗоА у многим аспектима повољније за странку која тражи признање и извршење арбитражне одлуке).

122 По чл. 8. ЗоА примена тог Закона не утиче на примену ратификованих међународних споразума које Србија има.

тражи, јер сама Конвенција даје могућност странки да изабере поступак признања арбитражне одлуке према прописима земље у којој тражи признање односно извршење.¹²³ Дакле, одредбе Закона о арбитражи примењују се на поступак признања стране арбитражне одлуке кад не постоје међународни споразуми односно када се странка определи за одредбе Закона као повољније. У Србији се може тражити извршење сваке стране арбитражне одлуке, а не само одлуке донете у трговачким стварима.¹²⁴

Поступак признања стране арбитражне одлуке исти је у оба случаја - и по Закону о арбитражи и по Њујоршкој конвенцији. Признање се спроводи у ванпарничном, контрадикторном (*inter partes*) поступку.¹²⁵ Стварну надлежност за признање арбитражне одлуке у трговачкој ствари има привредни суд, а у осталој материји (на пример, одлуке донете у спортским арбитражама) стварно је надлежан виши суд.¹²⁶ Месна надлежност одређује се према месту у коме треба спровести извршење стране арбитражне одлуке.¹²⁷

Закон прописује да одлука о признању и извршењу стране арбитражне одлуке треба да буде образложена.¹²⁸ Против одлуке првостепеног суда о признању стране арбитражне одлуке дозвољена је жалба¹²⁹ – против одлуке привредног суда Привредном апелационом суду у Београду, а против одлуке вишег суда надлежном апелационом суду. Закон о арбитражи не предвиђа могућност подношења ванредних правних лекова у погледу другостепене одлуке о признању и извршењу стране арбитражне одлуке.

Суд у Србији није овлашћен да у поступку признања стране арбитражне одлуке испитује суштину арбитражне одлуке (да ли су чињенице тачно и потпуно утврђене односно да ли је право правилно примењено). Суд има право тзв. „ограничене контроле“ стране арбитражне одлуке -

123 Њујоршка конвенција, члан VII.

124 Приликом прихватања Конвенције, Југославија је ставила резерву постојања реципроцитета, те тзв. резерву трговачких спорова из члана I(3) Конвенције. Ова се резерва може избећи уколико се признање стране арбитражне одлуке тражи на основу ЗоА, а не Конвенције.

125 Према општем начелу утврђеном у чл. 5. ЗПП и у складу са одредбама чл. 30, ст. 1. Закона о ванпарничном поступку, *Службени гласник СРС*, бр. 25/82, 48/88, *Службени гласник РС*, бр. 46/95, 17/2005, 85/2912, 45/2013, 55/2014, 106/2015.

126 Закон о уређењу судова, *Сл. гласник РС*, бр. 116/2008, 104/2009, 31/2001, 78/2011, 101/2011, 101/2013, 40/2015, 106/2015, 13/2016, 108/2016, чл. 23, ст. 2 и чл. 25, ст. 2.

127 ЗоА, чл. 65, ст. 1.

128 ЗоА, чл. 68, ст. 1.

129 ЗоА, чл. 68, ст. 2.

овлашћен је само да цени да ли су испуњени тачно набројани услови за признање; на неке од ових услова суд пази по службеној дужности,¹³⁰ а на неке само по захтеву странке према којој је захтев за признање уперен.¹³¹

После признања, страна арбитражна одлука може да се извршава пред домаћим судовима као домаћа арбитражна одлука односно домаћа правноснажна судска одлука.¹³² Међутим, странка у чију је корист донета страна арбитражна одлука може да се определи да одмах тражи извршење те одлуке пред судом у Србији по правилима извршног поступка; у овом случају, суд пред којим се извршење тражи мора о признању стране арбитражне одлуке да одлучи као о претходном питању.¹³³ За овај поступак надлежан је суд према домицилу извршеника односно према месту налажења ствари према којима се извршење тражи, те на основу других околности из Закона о извршном поступку.¹³⁴ Када одлучује о признању стране арбитражне одлуке у извршном поступку, суд разматра испуњеност услова на које пази по службеној дужности (да је предмет спора арбитрабилан, те да дејства одлуке нису противна јавном поретку).¹³⁵ Пошто се одлука доноси у *ex parte* поступку,¹³⁶ странка може да достави доказе да нису испуњени остали услови за признање стране арбитражне одлуке у жалбеном поступку.¹³⁷

---

130 По ЗоА надлежни суд ће одбити признање и извршење арбитражне одлуке ако утврди да по праву Србије предмет спора није подобан за арбитражу, или ако су дејства арбитражне одлуке у супротности са јавним поретком Србије (чл. 66, ст. 2. као и члан V(2)(b) Њујоршке конвенције). Треба запазити да се наведене одредбе Закона и Конвенције разликују у погледу формулације овог услова везаног за јавни поредак: Закон говори о „дејствима одлуке“, док се по Конвенцији тражи да „признање и извршење одлуке“ не буде „противно јавном поретку“ (но ова разлика нема практичне ефекте).

131 По чл. 66, ст. 1. ЗоА и члану V Њујоршке конвенције признање и извршење стране арбитражне одлуке може да буде одбијено ако странка против које се оно тражи пружи доказе да споразум о арбитражи није пуноважан, ако није поштовано право странке против које је донета арбитражна одлука на одбрану, ако је одлука донета прекорачењем арбитражног споразума, ако арбитражно веће није било састављено у складу са споразумом или прописом, ако арбитражни поступак није вођен у складу са споразумом или прописом, те ако је одлука поништена по праву места доношења. ЗоА, који се примењује уместо раније важећих одредби Закона о решавању сукоба закона у погледу признања страних арбитражних одлука (чл. 97-100) не поставља више постојање реципроцитета као услов за признање.

132 ЗоА, чл. 25, ст. 2.

133 ЗИО, чл. 46, ст. 1 и 3.

134 Чланови 3, 69, 98, 154, 196, 205, 210, 215, 231 и 245

135 Закон о извршном поступку, чл. 25, ст. 4.

136 Закон о извршном поступку, чл. 53, ст. 2.

137 Закон о извршном поступку, чл. 25, ст. 5.

У српском праву није предвиђен посебан рок за отпочињање поступка признања стране арбитражне одлуке. На ово питање могу се применити законске одредбе које се односе на рок за извршење судских одлука. По Закону о облигационим односима, потраживања утврђена правноснажном судском одлуком, поравнањем пред судом или одлуком другог надлежног органа застаревају за десет година о дана одлуке.¹³⁸ Под ову формулацију о „другом надлежном органу“ може се подвести и арбитражно веће које донесе одлуку у иностранству чије се извршење тражи у Србији.¹³⁹

Miroslav PAUNOVIĆ, PhD
Attorney at Law, Belgrade

ROLE OF STATE COURTS IN COMMERCIAL ARBITRATION

Summary

Court competence related to arbitration is sensitive matter and demands thoughtful access and understanding phenomenon of arbitration and its basic postulates. It is very important to understand the purpose and effects of inclusion of the state courts in proceedings which the parties created solely. By this way, parties desire properly to exclude application of proceedings which is regulated by ordinary, state created, norms applicable by only by state courts.

Key words: *arbitration, arbitration proceeding, state court, interference of state court in arbitration proceedings.*

---

138 Закон о облигационим односима, *Службени лист СФРЈ*, бр. 29/78, 39/85, 45/89, 57/89, *Службени лист СРЈ*, бр. 31/93, *Службени лист ДЗСЦГ*, бр. 1/2003, чл. 379, ст. 1.

139 М. Станивуковић, *Serbia National Report*, 54.